

**ANTROPONIMIK VOSITALAR TIZIMIDAGI
TAXALLUSLARNING ROLI****Avezova Dilovar Salimovna****Buxoro davlat universiteti Filologiya fakulteti, rus tili va adabiyoti
kafedrası o'qituvchisi d.s.avezova@buxdu.uz****Ismoilova Ruxshona Otamurod qizi****Buxoro davlat universiteti Xorijiy tillar Filologiya fakulteti talabasi
ruxshonaismoilova111@gmail.com**

Annotatsiya. *Taxalluslar jiddiy ijtimoiy hodisa bo'lib, chuqur o'rganib chiqishga loyiqdir. Ijodkor shaxslarning o'zlari uchun taxalluslarni tanlashiga bir qancha sabablar bor. Onomastik lug'at ijtimoiy-siyosiy, ijtimoiy va madaniy o'zgarishlarga o'ta sezuvchan munosabatda bo'lib, ijtimoiy buyurtmani optimal tarzda bajarish uchun o'z tizimini va uning alohida tarkibiy qismlarini moslashtiradi. Shunday qilib, taxalluslar madaniy-ijtimoiy va tarixiy ahamiyatga ega bo'lgan faktlarni aniqlash uchun boy manba bo'lib, shaxsning madaniy-tarixiy jarayondagi ajralmas ishtirokini ko'rsatadi.*

Kalit so'zlar: *lingvistik, ijtimoiy, semantik xususiyat, antropotsentrik va dinamik paradigma, antroponimik birliklar.*

Taxallus (qadimgi yunoncha "yolg'on" va "ism" so'zlaridan) – bu shaxs hujjatlarda ko'rsatilgan haqiqiy ismi o'rniga jamoat hayotida ishlatadigan soxta ism yoki familiya. Taxallus ma'lum bir tasvirni yaratish, ijodkorlikka e'tiborni jalb qilish yoki shaxsni ta'qiblardan himoya qilish uchun xizmat qiladi. Ko'plab rassomlar, yozuvchilar va boshqa ijodiy shaxslar ajralib turish va unutilmas tasvirni yaratish uchun taxalluslarni tanlaydilar. Tarixiy amaliyotda, ayniqsa inqilobchilar yoki muxolifatchilar orasida, taxalluslar haqiqiy shaxsni hokimiyat yoki raqiblardan yashirish uchun ishlatilgan. Ba'zan taxallus hayot bosqichining o'zgarishini ramziy qilishi, xarakter xususiyatlarini aks ettirishi yoki jinsni ta'kidlashi mumkin (masalan,

qarama-qarshi jins nomi). Ism qisqartirilishi, o'zgartirilishi yoki harflarning anagrammasi tuzilishi mumkin. Biografik faktlar bilan bog'liq chaqaloq laqabi yoki ismidan foydalanish mumkin. Ko'pincha chet el nomlari yoki taniqli shaxslarning ismlari tanlanadi. Ekzotik teginish uchun boshqa tildan nom tanlash mumkin.

Pseudonyme, boshqa yunon tilidan. ψευδευδής dan mkos —Antroponim sifatida taxallus-bu odamning haqiqiy ismi o'rniga ishlatiladigan soxta ism va antroponimning bir turi (odamning ismi). Taxalluslar haqiqiy ismni yashirish, ma'lum bir tasvirni yaratish yoki ta'qiblardan qochish uchun ijodkorlik yoki jamoat faoliyati kabi turli sohalarda qo'llaniladi. So'nggi paytlarda zamonaviy ilm-fan manfaatlari sohasida har qanday hodisani o'rganishga antropotsentrik yondashuv birinchi o'ringa chiqdi. Agar XX asrning birinchi yarmida gumanitar bilimlarning statistik paradigmasi mavjud bo'lsa, unda asrning ikkinchi yarmi va XXI asrning boshlari paradigmalarning o'zgarishi bilan tavsiflanadi: antropotsentrik va dinamik paradigma keladi. Tadqiqot fikrining markazida inson, uning shaxsiy parametrlari va ko'rsatmalari mavjud. Shu nuqtai nazardan, albatta, antroponimika insonni nomlash, uni jamiyatda, katta va kichikda aniqlash haqidagi fan sifatida ishlash uchun juda istiqbolli sohadir. Dunyoning lingvistik shaxsiyati va lingvistik rasmini o'rganish bilan bog'liq holda, o'z nomlarini, xususan, antroponimlarni o'rganishning roli ortib bormoqda, bu shubhasiz inson tomonidan dunyoni ko'rishni tashkil etuvchi eng muhim tarkibiy qismlardan biri, dunyoning lingvistik va kontseptual rasmining bir qismi (Karaulov 1976, 1987; Postovalova 1988; Kubryakova va boshqalar 1996, Maslova 2001 va boshqalar). Insonni jamiyatda uning mavjudligining hozirgi bosqichida ajratib ko'rsatish uchun identifikatsiya vositalari to'plamini tashkil etuvchi antroponimik toifalar orasida rasmiy va norasmiy toifalar mavjud. Bugungi kunda rasmiy antroponimik (antroponimik) formulaga familiyalar, ismlar, otasining ismlari (to'liq ism formulasi deb ataladi) kiradi. Ammo shaxsning kundalik hayotida muhim o'rin tutadigan norasmiy aloqa sohasini tashkil etadigan kundalik aloqada taxalluslar katta rol o'ynaydi - bu shaxsning eng aniq, shaxsiy, baholash xususiyatlari uchun ishlatiladigan va uni jamoada ajratib turadigan shaxsning qo'shimcha, norasmiy nomlari. "Taxalluslar-bu odamlarning hayotining turli davrlarida ushbu

odamlarning u yoki bu xususiyati yoki sifati bo'yicha berilgan va ular odatda jamiyatning ma'lum, ko'pincha juda yopiq doiralarida ma'lum bo'lgan so'zlar" (Chichagov 1959, 5-bet). Bu antroponimlar orasida eng kam o'rganilgan taxalluslar, ehtimol ular norasmiy, qo'shimcha identifikator nomlari bo'lgani uchun. Taxalluslarni bir necha toifaga bo'lib o'rganish mumkin: 1. Taxalluslarning lingvistik va ijtimoiy tabiati. 2. Taxalluslar tarixi. 3. Shaxsiy va guruh taxalluslari. 4. Shaxsni nomlash uchun kommunikativ identifikatsiya vositalari tizimida taxalluslar toifasining barqarorligi. 5. Antroponimik vositalar tizimidagi taxalluslarning roli, ularning funktsional parametrlari boshqa antroponimlar qatorida. 6. Taxalluslarni shakllantirish sabablari. 7. Taxalluslarni shakllantirish usullari. 8. Taxalluslar va nutq madaniyati. Taxalluslarni o'rganishning ahamiyati va ahamiyatini rus inqilobidan keyingi onomastika asoschilaridan biri V. K. Chichagov ham ta'kidlagan. U ushbu identifikatorga klassik ta'rif berdi va taxalluslarni tasniflashni taklif qildi Olim til tarixida ismlar va taxalluslarni farqlash masalasini ishlab chiqishga katta hissa qo'shdi. Ammo u zamonaviy taxalluslar bilan shug'ullanmagan. Va hozirgi kunga qadar taxalluslarning kelib chiqishi, ularning kommunikativ holati, tarkibiy va semantik modellari haqidagi savollar antroponimistlarni jalb qilsa-da, funktsional-semantik, ijtimoiy va madaniy tomonlarni hisobga olgan holda taxalluslar haqida maxsus antroponimik kategoriya sifatida gapirish uchun batafsil ishlab chiqilmagan va umumlashtirilmagan. Onomastik muammolar qanchalik chuqur ishlab chiqilsa, unga shunchalik batafsil yondashuv kerak bo'ladi: hozirgi vaqtda individual muammolarni, shuningdek onomastikaning alohida sohalarini aniqlash va har tomonlama o'rganish zarur bo'ldi. Ushbu fan an'anaviy ravishda o'z nomlarini olgan ob'ektlarning toifalariga ko'ra bo'limlarga bo'linadi: antroponimika odamlarning ismlarini, toponimika — geografik ob'ektlarning nomlarini, zoonimika - hayvonlarning nomlarini va boshqalarni o'rganadi. So'nggi paytlarda onomastik fanning muammoli maydonining kengayishi kuzatilmoqda: yulduzlarning nomlari, teonimlar, shahar ichidagi ob'ektlarning belgilari, bayramlar, festivallar, gazetalar, suv osti okean landshaftining ob'ektlari nomlari o'rganilmoqda; yangi onomastik hodisalarga

bag'ishlangan ishlar muhim o'rin tutadi — tijorat korxonalari, do'konlar, tovarlarning nomlari (Krukova 1993). Shuningdek, onomastika va apellatsiya leksikasi chegaralari turli xil seriyali (navli) nomlar va boshqalar faol o'rganilmoqda. Ob'ektning kengayishi tegishli ismlarning tipologiyasi va tilda onomastik tizimning o'ziga xosligini aniqlash kabi umumiy nazariy masalalarni ko'rib chiqishni rag'batlantiradi. Onomastik tadqiqotlarning sotsiolingvistik jihatini (V. D. Bondaletov, K. V. Baxnyan, V. A. Ivashko, V. A. Nikonov) faollashadi, bu shaxsiy ismlar va familiyalarni tanlash va o'zgartirish omillarini, toponimiya nomini o'zgartirish sabablarini, shuningdek onomastikonda aks ettirishni o'rganishni o'z ichiga oladi. ijtimoiy-tarixiy jarayonlar va hodisalar. Zamonaviy rus onomastikasining eng muhim bo'limlaridan biri bu antroponimika - shaxsiy ismlar, otasining ismi, familiyasi, taxallusi, taxallusi va boshqalarni o'z ichiga olgan shaxsni nomlash haqidagi fan. Agar asosiy antroponimik birliklar (ismlar, otasining ismi, familiyalari) uzoq vaqtdan beri olimlarning qiziqishi mavzusi bo'lib kelgan bo'lsa, ular turli jihatlarida to'plangan, tavsiflangan va o'rganilgan bo'lsa, unda taxalluslar — norasmiy nomlarning katta qatlami - asosan adabiyotshunoslar, madaniyatshunoslar asarlarida tahlil qilinadi va til nazariyasi nuqtai nazaridan etarlicha o'rganilmagan, shuning uchun ular alohida lingvistik qiziqish uyg'otadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Аvezова Д. С. Псевдонимы, их понятие и репрезентация в художественных текстах //Proceedings of International Conference on Modern Science and Scientific Studies. – 2024. – Т. 3. – №. 2.
2. A. Nurmonov, A. Sobirov, Sh. Yusupova “Hozirgi o‘zbek adabiy tili” 3. Псевдонимы [Электронный ресурс] /Режим доступа: [https:// propsevdo.ru/litra.php](https://propsevdo.ru/litra.php)
4. Российский гуманитарный энциклопедический словарь: В 3 т. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС: Филол. фак. С.-Петербург. гос. ун-та, 2002.
5. Синдаловский Н. А. Псевдоним: легенды и мифы второго имени // Нева. — 2011. — N 2. —